

Jan Horák

Alois Mrštík – autor a knihovník

Obrozenecké a vzdělávací snahy na našem venkově spočívaly především v propagaci četby českých knih. V tomto směru, zejména ve druhé polovině 19. století, sehrály velkou úlohu čtenářské spolky a především knihovny různých spolků, později veřejné. Jejich význam a čslnuhy jsou všeobecně známé, avšak mravenčí dílo, nadšení, obětavost i obtíže těch, na nichž spočívala neúnavná práce, zůstávají většinou zapomenuty. Podaří-li se nám však zjistit okolnosti vzniku těchto knihoven či podrobnější informace o osobnostech, které se propagací knih a četby věnovaly, odhalí se nám zajímavý tok souvislostí, jenž nám umožní poznat jednu z důležitých stránek kulturního a společenského dění našich měst a vesnic.

O spisovatelské dvojici bratří Aloise a Viléma Mrštíkových, o jejich díle, jehož část v současnosti prožívá doslova renesanci, je znám dostatek údajů i faktů. Vůbec však není známá skutečnost, že především Alois Mrštík se vedle literární tvorby věnoval také propagaci četby a knihovnictví. Před 111 lety ve svém dlouholetém působišti v Divákách – literární Habrůvce – založil veřejnou knihovnu. O rok později, v roce 1894, zahájil její provoz a zároveň se stal jejím knihovníkem se vším, co s touto funkcí souvisí. Veřejnou obecní knihovnu v Divákách vedl a knihovnickou práci vykonával plných 16 let. Při jejím předávání svým nástupcům dokonce sepsal stručnou historii knihovny a v ní uvedl vše podstatné.

„Obecní veřejná knihovna byla založena roku 1893 správcem školy Aloisem Mrštíkem za vydatného přispění zemřelého pana faráře P. Josefa Vally. Téhož roku dostalo se knihovně daru deset zlatých od pana Karla svobodného pána z Levetzowů, vlokostakáře diváckého, pak deset zlatých od Terezie Langové (známé postavy z Roku na vsi – pozn. aut.), od občana pana Martina Klimeše pět zlatých, za kteréžto obnosy zakoupeny další knihy a nevázané dány na vyvázání. Rokem následujícím darovala několik knih nakladatelská firma F. Šimáček v Praze. V roce 1894 knihovnu tuto, čítající 208 svazků odevzdal správce školy Alois Mrštík v majetek obce, což protokolárně bylo obecním výborem přijato. Současně daroval Obecní výbor dosud zachovalou opravenou starou skříň na uschování knih. Ve správu knihovny uvázal se prozatím správce školy a skříň s knihami umístil v učirné chlapecké školy.“

Původní přírůstkový seznam divácké knihovny se nezachoval, ale i z pozdějších zápisů lze spolehlivě zjistit, které knihy darovali do knihovny oba bratři a také Norbert Mrštík. O těchto darech se Alois se sobě příznačnou skromností vůbec nezmiňuje, víme však, že dosáhly počtu jednoho sta – tvořily tedy plnou polovinu z celkového množství knih. Alois Mrštík si vytkl za svůj cíl prostřednictvím knih a knihovny vzdělávat občany a osvětovou práci šířit pokrokové myšlenky v zaostávajícím životě vesnice. Tyto jeho snahy probíhaly paralelně s literární tvorbou. Prostřednictvím svých literárních děl nešvary vesnice kriticky odhaloval a svojí drobnou osvětovou prací je chtěl alespoň mírnit. Proto ne náhodou daroval knihovně tituly: Nové zahradnictví, Hospodářská kniha, Život zvířat, Oběti pověr, Základové hospodářství, Úvod do zdravovědy, Vypravování dějin domácích, Základy blahobytu, Prostonárodní léky, Antologie české literatury, O povětrnosti, Hospodářské knihy, Čtení o pěti smyslech člověka, Almanach praktického člověka, Vznik a zrušení roboty. Darování knihy Základy ruského jazyka se na poměry tehdejší vesnice jeví poněkud nezvyklé, ale vezmeme-li v úvahu Vilémův niterný vztah k ruským autorům, získá tato skutečnost zcela jiný rozměr.

Přidáme-li k těmto darům bratří Mrštíků další tituly nakoupené z finančních prostředků, můžeme konstatovat, že divácká knihovna měla ve svých počátcích velmi bohatý fond populárně naučné a vzdělávací literatury. Pokud vezmeme v úvahu skutečný fond, s nímž Alois Mrštík zahajoval svoji knihovnickou činnost, dojdeme k závěru, že vzhledem k možnostem vesnice a mentalitě obyvatel šlo o velice kvalitní skladbu knih, cílevědomě profilovanou tak, aby již od svého počátku mohla knihovna plnit Mrštíkovy představy o osvětovém působení.

Z beletrie byly zastoupeny knihy autorů Šmilovského, Verna, Světlé, Podlipské, Preisové, Jiráska, Třebízského, Hála, Pflagra-Moravského, Puškina. Z prací Viléma Mrštíka

Obecní knihovna Diváků
Starý pán z Domašic.

23

Povídka

Ferdinanda Schulze.

zv. čís. 177.

Matice lidu ročníku XII, číslo 2.

(Běžné číslo 68.)

Jan Val Klusník

V PRAZE.

Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých.

1878.

Titulní list knihy z fondu knihovny v Divákách, doplněný A. Mrštíkem o knihovnické údaje - do darované knihy vyznačil vždy i jejího dárce.

zde byla kniha Stíny, z Aloisových děl to byly Bavlnovy ženy a jiné povídky. Tyto jsou z roku 1897. Zda mezi dary byl i Rok na vsi, nelze zjistit, dílo však pro knihovnu zakoupila obec v roce 1923. Alois Mrštík do všech darovaných knih na titulní stranu vyznačil jejich dárci – včetně sebe i dalších bratří.

Samozřejmě ve fondu nechyběl dostatek lidové četby, která měla zábavný charakter, ale současně se stala prostředkem popularizace knihovny, neboť tato jednoduchá četba přiváděla nové čtenáře. Byly to především kalendáře, v té době populární a oblíbené. A jak si knihovna vedla pod Mrštíkovým vedením a jaké dosahovala výsledky? O tom se nejlépe dozvíme od něho samého:

„V prvních letech občanstvo hojně četlo a knihy vypůjčovalo až do roku 1905. Pro chobru knihovníka a pak, že horlivější čtenáři většinu knih přečetli, nastalo v následujících letech jakési ochabnutí, než přes to tu a tam pilnější čtenáři se hlásili v době zimní a četli. Bohužel záznamy a kontrola knihovny nemohly být vykonány s přesností, jakou knihovna vyžaduje, a tak se stalo, že nesvědomitými některými vypůjčovatelí několik knih nebylo odvedeno a považovati je dlužno za ztracené. V náhradu jejich se uvolil správce školy Alois Mrštík ztracené knihy doplnit, a tak knihovnu rozmnožil.“

Že svoji funkci knihovníka Alois Mrštík nebral lehkovážně, dokazují formy práce, jimiž se snažil získávat nové čtenáře a udržovat jejich zájem o hojnou četbu. Každého náhodného setkání s vesničany, které důvěrně znal, využíval k rozhovoru o knihách, organizoval v tehdejší době populární společné předčítání úryvků z knih, nejčastěji v neděli, vlastní půjčování knih doplňoval potřebným komentářem a informacemi. Že svoje žáky vedl k četbě, je zcela samozřejmé. A našli bychom dostatek důkazů o tom, že svoji knihovnickou a osvětovou práci neprováděl formálně, ale chápal ji jako poslání. Podobné snahy a postoje můžeme vysledovat i v Mrštíkových předchozích kantorských „štacích“ v mladších letech. Jeho vlastní hodnocení práce knihovny vyznívá radostně a je zřejmé, že svým nástupcům předával knihovnu s pocitem dobře vykonaného díla:

„V roce 1910 nastal pro knihovnu utěšený obrat. Téhož roku na podzim byl v Divákách založen odbor Národní jednoty, který, se svolením Obecního výboru, v další správu knihovny uvolil si za knihovníky Josefa Gracla a Josefa Oviska z divácké mládeže. Titíž uvedli knihovnu do pořádku. Současně Obecní výbor daroval na vyvážení dosud nevázaných knih obnos 10 korun. Skříň s knihovnou čítající více jak 200 svazků přestěhována do najatých místností odboru Národní jednoty, a tak nyní česká kniha zas plně sloužití bude ku povznesení a vzdělávání občanských ctností diváckého obyvatelstva.“

Pro Aloise Mrštíka se kniha a knihovnictví staly významným výchovným a vzdělávacím prostředkem vesnického lidu, umožňující ovlivňovat jeho estetický vkus a citění. Zasluhou bratrů Mrštíků měly Diváky dobrou veřejnou knihovnu dávno před vydáním knihovnického zákona. Ne tak tomu bylo ve všech obcích tehdejšího Hustopečska.

Z vlastní knihovnické praxe mohou potvrdit vysokou čtenářskou frekvenci a stabilitu výpůjček v divácké knihovně v době o více jak půl století později. Divácká knihovna si tak udržela čtenářskou vyspělost a náročnost. Ještě v nedávných letech stála na předních místech statistických výkazů a hodnocení. V Divákách se vždy hodně četlo, dokonce i náročnější díla, která v daleko větších knihovnách nacházela jen ojedinelé čtenáře. Jistě zde přetrvával vliv a čtenářská tradice z časů Mrštíků, která se přenášela z generace na generaci, z rodičů na děti.

V současné době však zájem o četbu klesá, což je jev známý v celostátním měřítku – frekvence četby u většiny profesionálních i neprofesionálních knihoven klesá. (V roce 2003 činil průměr výpůjček z knihoven na jednoho obyvatele na okrese Břeclav tři svazky, přičemž čtenářů je necelých 10 procent z celkového počtu obyvatel.)

Rozbor této situace není jednoduchou záležitostí. Vzhledem k tomuto stavu a negativním trendům nabývají vesnické knihovny opět na významu téměř jak ve svých počátcích. Je vlastně potěšitelné, že vůbec existují a že je lidé navštěvují. Mnohá vedení obcí jim začínají věnovat větší péči a finanční podporu. Tam, kde knihovnické nešetří obětavostí a elánem, mají „mrštíkovský“ vztah ke knize a četbě, je to poznat i ve výsledcích. V tomto směru je příklad Aloise Mrštíka platnou výzvou i do dnešních dnů.